

Van Franschmans, trimards, Godverdommes en bietenmannen

La Sucrierie de Chevrières

Door de opkomst van de industriële revolutie ontstond er vanaf de tweede helft van de 19de eeuw grote werkloosheid in Europa. In Wallonië en steden als Antwerpen en Gent was er nog redelijke welvaart, maar in de landelijke gebieden in Vlaanderen heerste armoede. Toenemende invoer uit overzeese gebieden brachten nog meer economische problemen. Op zoek naar een toekomst zochten veel Europeanen een uitweg uit deze armoede. Velen emigreerden naar de Nieuwe Wereld, ook uit Vlaanderen.

Het is onder diezelfde druk dat anderen hun heil zochten in Wallonië en *Noord-Frankrijk*. De meesten kwamen uit West-Vlaanderen, de Scheldestreek in Oost-Vlaanderen, het Hageland en de Zuiderkempen. De West- en Oost-Vlaamse arbeiders trokken vooral naar Frankrijk als seizoensarbeider, deze uit het Hageland en Kempen trokken ook naar Wallonië om te werken in de steenkoolmijnen of de zware metaalindustrie. Men raamt het aantal West-Vlaamse seizoenarbeiders rond het jaar 1900 op circa 15.000, daarnaast mag je zeker evenveel Oost-Vlamingen rekenen. We weten dat priester Daens in 1898 pogingen deed om de verkiezingen te verplaatsen omdat veel arbeiders anders niet zouden kunnen stemmen. Hij schatte dat in zijn arrondissement Aalst circa 8.000 seizoenarbeiders die zomer niet thuis zouden zijn.

Monument voor de "Fransmans"
langs de E17 in Aalbeke

Een Franse bijnaam voor de Vlaamse arbeiders was "*Les Godverdommes*". In eigen streek werden de Vlaamse seizoensarbeiders al gauw "**De Franschmans**" genoemd. Ze deden de "*campagnes*": eerst het zetten en hakken van de bieten, dan het slijten van vlas, het oogsten van graan, het rooien van bieten, sommigen deden tussendoor nog de druivenpluk in de Loirestreek. Na de buitenarbeid volgde in het najaar veelal een campagne in de industrieën: in de suikerfabrieken, steenbakkerijen, in de vlasnijverheid of het harde labeur in de cichorei-asten. Zij werden geëerd boven de arbeiders uit andere landen, omwille van hun ontembare werkkraft en hun vakmanschap.

Vanaf 1930 begon het verschijnsel af te nemen omdat het financieel minder de moeite loonde om nog het seizoen te doen. Sommigen bleven het doen als een soort traditie. Het was vaak zwaar werken en men was meestal verre van luxueus

gehuisvest, maar er was vaak de ambiance van vriendschap, solidariteit en een zekere vrijheid. Om het werk vlot te laten verlopen was een goede verstandhouding in de groep

onontbeerlijk. Onderlinge wedijver of ruzie kon de saamenhorigheid danig verpesten. Het slachtoffer hiervan was meestal de jongste of de zwakste in de groep. Veel van die groepjes waren familie en vrienden ondereen en bouwden in al die jaren een ruime verzameling 'sterke verhalen' op.

Men sprak ook van "*trimards*". Deze uitdrukking kwam in gebruik door een gelijknamig boek van Warden Oom (pseudoniem

van Edward Vermeulen). Vaak waren ze maanden van huis weg. Oorspronkelijk had het woord 'trimard' een negatieve betekenis. Trimards waren zwervers of *Franschmans die waren blijven hangen* en vaak vele jaren niet terugkeerden naar hun officiële woonplaats in België. Ze leefden soms in gezelschap van een onwettige vrouw. Kort voor de eerste wereldoorlog schatte men hun aantal op zo'n 500 personen. Bekeken vanonder de Vlaamse kerktorens waren het natuurlijk jammerlijk verloren schapen. Het was misschien juist de verstikkende sociale controle of het miserabele bestaan thuis, die deze trimards ervan weerhielden om terug te keren, eenmaal ze geproefd hadden van de *Franse levensstijl*. In de Westhoek heeft het woord trimard nu nog de betekenis van veelreiziger, zwerver, vagebond...

De "*bazatse*" gevuld met kleren en eten

Ook de naam "*bietenmannen*" werd gebruikt aangezien de meesten bieten gingen zetten, kappen of rooien bij de Franse boeren, en daarna in de suikerfabrieken gingen werken. De streek tussen *Compiègne* en Rijsel kennen we van de wielervedstrijd Parijs - Roubaix, en telt nu nog talrijke suikerfabrieken. De bietenoogst, dat is de herfst: mist en regen, koude wind, slijk, modder en korte dagen. Het is in die omstandigheden dat de bietenmannen moesten werken.

Typisch voor de seizoenarbeid in de suikerfabriek was het hechte ploegverband. Met *groepen van 30 tot 40 man* trokken ze *per trein* naar de fabriek onder leiding van de *ploegbaas*. Deze was ongetwijfeld de belangrijkste figuur, en genoot groot aanzien, zowel bij de arbeiders als bij de fabrieksdirecteur. Hij was meestal ouder, kon overweg met het Frans en stond dikwijls in voor de administratie.

Bijna altijd was de groep vergezeld van een vrouw

Meestal werkte hij net als de anderen, soms hield hij vooral een oogje in het zeil. Bijna altijd was de groep vergezeld van een *vrouw* die instond voor het eten en het eventueel schoonmaken van de verblijfplaats. Veel hadden ze niet mee: enkele reservekleden, wat ondergoed, en veelal wat voedsel, een homp spek, vet om op de boterham te smeren. Alles in de zo typische tweezak of “bazatse” (een opengesneden peluw)

De *suikerfabriek* startte met de komst van de seizoensarbeiders rond 1 oktober en bleef draaien tot vlak voor kerstmis. *Treinen en tractoren* voeren duizenden tonnen bieten aan die

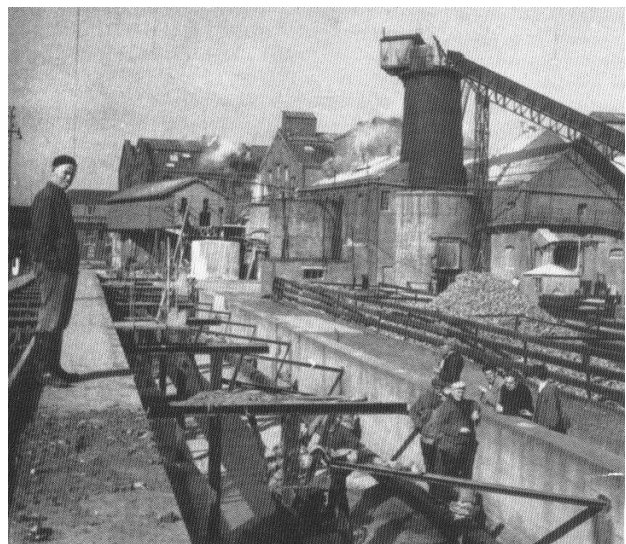

caniveaux of spoelgeulen

nog vol slijk hangen. De bietenlossers werden betaald per geloste ton bieten- sommigen konden 65ton per dag verzetten. Bieten werden in “caniveaux” gelost, brede diepe kanalen waar water op de bodem stroomde om de bieten te transporteren naar de wasmolens. Met *hogedrukspuiten* werd de toevoer van de bieten nog versneld.

De arbeiders verbleven meestal in *slaapbarakken* op het terrein van de suikerfabriek. Barakken waren opgedeeld in slaap – en eetzaal. Voor het opruimen van de barak stonden de arbeiders zelf in, en hadden ze geen vrouw mee, dan gebeurde dit werkje gewoonlijk niet. En zoals overal golden hier dezelfde gebreken: slechte verlichting, beperkte verwarming en de naar de keel grijpende *geur van zoveel ongewassen lichamen*, geen verluchting en het immer aanwezige lawaai van treinen, vrachtwagens, machines en sirenes verhinderde een goede rust. Aardappelen met spek, spek met aardappelen, brood, aardappelen met melksaus of ajuinsaus, dat was zowat de menukaart. Maar het enige wat telde was geld verdienen. Thuis waren ze ook geen fijne maaltijden gewend. Ze waren niet gekomen om in luxe te leven, maar om snel veel geld te verdienen.

De suikerfabriek bleef 24 uur op 24, 7 dagen op 7 draaien. Zoals alle seizoenarbeiders

wilden de bietenmannen op zo kort mogelijke tijd zoveel mogelijk verdienen. Ze waren bereid vele uren te kloppen. In Frankrijk gold meestal een dag- en nachtsysteem: *twalf uren werken* en twalf uren rust. Soms nam men al eens een shift van een ploegmaat over, dubbele uren dus. Behalve de bietenlossers werden ze per uur betaald, en naargelang de scholingsgraad. De Vlamingen deden meestal ongeschoold werk, meestal het zwaarste en vuilste. Als toevoeging op het loon kregen de arbeiders ook *een zak suiker* mee van 10 of 20 kg.

Vanaf de jaren 60 werden de fabrieken steeds meer gemechaniseerd: lossen van wagons gebeurde met kranen, steevast werd handenarbeid door machines vervangen. Om zijn mensen toch een voldoende aantal uren werk te kunnen geven nam de ploegbaas een steeds kleinere groep arbeiders mee. Halfweg de jaren 60 is het fenomeen volledig verdwenen

Suikerfabriek van Chevreières